

19. EL CONTEXT GEOPOLÍTIC

...ara que se sap el que va passar

La invasió i conquesta de Mallorca fou un pas natural per al rei En Jaume de Catalunya Aragó i els seus aliats, i també ho fou en el context més ampli d'Europa. Era el moment d'expansió cap al sud per tal de reconquistar àrees perdudes segles abans front als àrabs. Empreses de caire similar es dugueren a terme també vers l'est; algunes amb poca sort, com les croades destinades a alliberar Terra Santa.

Així, ens interessa repassar la situació d'Europa i la conca mediterrània mentre la vila de Binissalem es construeix. El moviment de persones i mercaderies anava en augment en aquell moment, i successos ocorreguts a gran distància influïren sobre Binissalem. Un exemple és la pandèmia de la pesta negra de 1348-1349.

Durant l'alta edat mitjana, dels segles IX al XII, a Europa hi va haver una explosió demogràfica descomunal, calculada per alguns estudiosos en un augment de la població del 300 per cent, després de segles d'estancament. La conjuntura favorable d'un clima més suau, la manca d'epidèmies i les millores en la pràctica agrària, la font de riquesa o de subsistència de quasi tothom, possibilitaren un creixement de la població i l'increment de la prosperitat per tot el continent. En resultà l'ampliació de l'extensió de la terra cultivada, capaç d'alimentar una població més gran, i la comercialització dels excedents al mercat. Els governants del nord d'Europa estenien els seus dominis cap a l'est, i tímidament

Un model modern del vaixell emprat al comerç marítim mediterrani a l'edat mitjana. Noti's la provisió de rem a més de les veles i l'espaiós buc per càrrega de mercaderies. [Fig. 126]

pel mar Atlàntic a l'oest, anys abans del moviment vers el sud dels regnes ibèrics i francesos. Es multiplicà el volum del comerç i es va intensificar l'ús i el nombre de rutes comercials, dins i fora de la conca mediterrània.

La publicitat, dirigida als potencials colonitzadors, de les meravelles que els esperaven a Mallorca i la pressió eclesiàstica per muntar una croada per expulsar els musulmans, eren factors del context, mentre que el potencial comercial de l'ocupació de Mallorca fou, sense dubte, el motiu principal del rei Jaume I i els seus banquers de Barcelona. Declarar el projecte com a croada santa tenia

Al retaule de Sant Jordi de Pere Niçard tenim una vista parcial del port de Ciutat al segle XV. És evident que al pintor li interessaven més els murs i edificis que l'entrada per mar, però podem veure les galeres grans fondejades en fila fora del port i nombrosos vaixells més petits prop dels murs de l'Almudaina. [Fig. 127]

l'avantatge de permetre arrasar amb els habitants existents. Així doncs, la terra fou ocupada de nou sense possibilitat de cap reclamació dels antics habitants.

Mallorca seria una parada inevitable triada per les rutes entre Europa i Àfrica, per als mercaders amb destinació a Anglaterra o Flandes. En l'esquema ideat pels conquistadors, Ciutat predominaria, mentre que la part forana tendria el paper subsidiari de suport: produir aliments i subministrar homes per als serveis de defensa.

La idea funcionà de meravella, i els resultats del tràfic mercantil assenyalen aquest sector com el potent motor de l'economia mallorquina. Així, s'organitzà tota l'illa com un sol municipi. Aleshores, el nombre de municipis i ciutats estat creixia per tot el continent, amb Barcelona, Montpeller, Marsella, Pisa, Gènova i Venècia, com els més propers. Les ciutats començaren a concentrar un poder que històricament corresponia al món rural.

Amb una ubicació perfecta per captar el comerç, Ciutat seria la reina del mar, i la resta del territori seria apte per l'explotació agrària. Parlem d'explotacions sota el domini dels magnats i cavallers, destinades a proveir Ciutat dels productes del camp.

Encara que els contemporanis no podien percebre-ho, just al segle XII el balanç dels factors naturals i ambientals com, per exemple, el clima, estava canviant després de tres-cents anys. Vers l'any 1100 s'inicià una nova època climatològica, que recentment s'ha batejat com *La petita edat de gel*, amb temperatures notablement més baixes i un excés de pluja, sobretot a l'hivern. Les colònies de Groenlàndia foren abandonades i creixeren les glaceres. A l'inici del segle XIV el canvi climàtic provocà la ruïna de la collita durant una sèrie d'anys. La fam i les malalties associades causaren la mort de milions de persones a l'Europa del nord entre 1310 i 1320, i així desaparegueren els excedents i gran part de la prosperitat. Els primers anys de fam seriosa a Mallorca foren el 1324 i 1325, però n'hi hagué d'altres de pitjors al llarg de tota la resta del segle.

A la conca mediterrània encara hi hagué un sèrie d'anys bons, i al Regne de Mallorca, durant el primer quart del segle XIV, s'assoliren els millors èxits de tota la seva història. *"La administració de Mallorca soñaba con la eventualidad de situarse en el gran comercio internacional en paridad con Venecia y Génova, las comunidades más desarrolladas en orden a la potencia de sus efectivos navales"* (Alvaro Santamaría, 1990, p. 44).

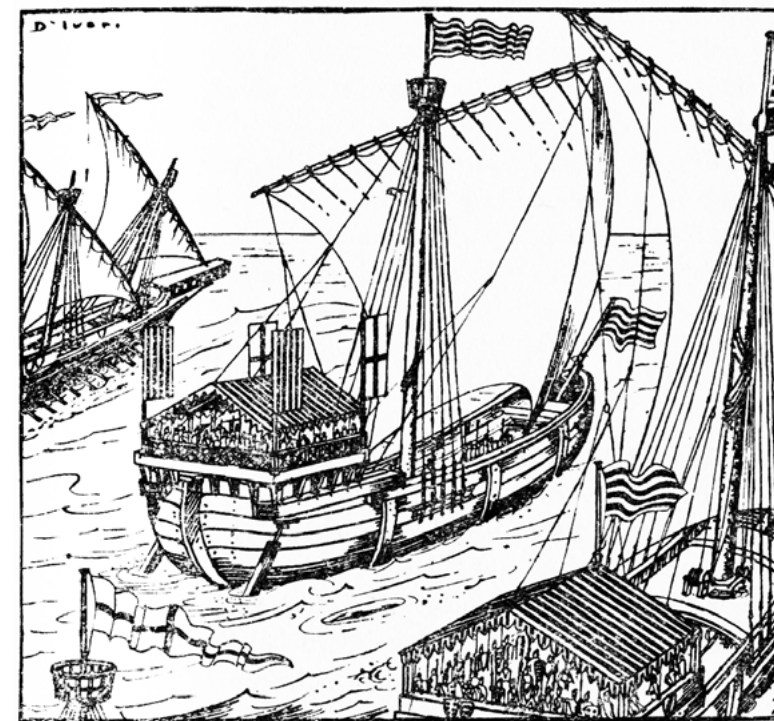
El segle XIV començà de manera molt prometedora també per als binissalemers, amb noves possibilitats com a vila reial, amb una economia i una població a l'alça. En general, es mantindrà la tendència positiva en el desenvolupament econòmic durant tot el segle. Binissalem creixia en població i importància en relació amb altres viles, així com també en producció.

Problemes a l'ambient local

Mentre els afers del Regne s'implicaren més i més amb el món extern, els problemes augmentaren en l'àmbit illenc i sorgiren noves tensions entre veïns, moltes vegades com a resultat de factors no previsibles o sense remei. No és del tot una exageració que el segle XIV s'hagi estat caracteritzat com a 'desastrós'. De la tendència a Mallorca en parla l'historiador Josep Fc. López Bonet, *"I ja tenim el panorama! Per a dir-ho molt esquemàticament, el segle XIII anava cap a ric i s'envelà tant, que el segle XIV va cap a pobre sense que, és clar, ni un ni l'altre arribin al seu destí"* (1982, p. 132).

Els mallorquins al segle XIV patiren dificultats i contrarietats, reberen bufetades de forces externes i superiors. No foren tan sols fenòmens naturals adversos, el comerç tremolà i la balança política canvià radicalment amb la reincorporació de ple de les Balears en el Regne de Catalunya-Aragó. Una vegada perdut el seu rei i el regne 'privatiu', les illes perderen tota possibilitat de mantenir-se aïllades de les tendències de la política internacional, complicades principalment per la competició entre Aragó i França. Amb el cúmul de canvis, la conjuntura començà a decantar-se, molt a poc a poc, de positiva cap a una situació negativa.

No cal aprofundir en els esdeveniments dramàtics que succeïren en altres llocs; ens és suficient conèixer i sentir la desil·lusió per la promesa mallorquina incomplerta, i notar la progressiva pèrdua de control, sobretot a l'àrea fiscal, que deixà Mallorca en fallida a finals del segle XIV. En paral·lel, es multiplicaren les protestes de les classes 'mitjanes', en el nostre cas els pagesos i menestrals, per l'augment continuat de la pressió fiscal, sense cap increment en el

Un dibuix del quint volum de *Historia de Mallorca* de mossèn Antoni Pons Pastor. Són "nuestras naves en los s. XIV y XV" (p. 39). [Fig. 128]

benestar o per millora de les condicions de vida. Els pobres, pressionats per tots els grups de més amunt, veren empitjorar la seva situació fins a donar lloc a explosions socials esporàdiques.

L'illa sofrí una mancança crònica de gra, que vol dir de menjar. Es donava una paradoxa permanent: a Mallorca sempre hi mancava gent, encara que mai no podia produir suficient menjar per a la gent que l'habitava. Els terratinents, molts dels quals eren peninsulars, no invertiren en l'agricultura, tan sols esgotaven les rendes. Tampoc no deixaven als emfiteutes que conraven la terra cap marge per posar en pràctica millores tècniques. La comercialització de productes era del tot il·lògica i les vies terrestres de transport quasi inexistent.

En l'àmbit polític, ningú no es dedicava a fer una avaluació global del potencial econòmic de l'illa, que podria haver demostrat que el tractament de la part forana

“La dansa de la Mort”, potser el més famós tractament d’una tema quasi obsessiu a la baixa edat mitjana. Una sèrie de desastres espectaculars: fams i brots de pesta, guerres i un empitjorament del clima, marcaven un abrupte canvi de rumb pels europeus al segle XIV. No és sorprenent que la gent, desconcertada, es fixàs en la mort. [Fig. 129]

que manejava les fonts d’alimentació ni tampoc permetre l’explotació irresponsable dels recursos del camp.

Des d’aquesta visió, les Illes Balears, pensades com a empresa, eren inviàbles per la seva situació geogràfica i política; espremudes entre els poders europeus més potents, amb una grandària insuficient i amb governants mancats d’astúcia. Unes condicions òptimes, i una certa prudència per part dels primers monarques, aixecaren i feren desenvolupar l’illa amb una rapidesa remarcable. L’època cristiana semblava tenir un èxit notable; per desgràcia, l’èxit resultà un miratge.

per part de Ciutat no només era injust, sinó que també era estúpid. En una economia tan petita i fràgil, tan dependent de factors naturals i del que succeïa en llocs llunyans, les oligarquies ciutadanes no podien permetre la denegació sistemàtica de drets a la població

FONTS CITADES

_Álvaro Santamaria, “Contexto histórico del Reino de Mallorca”, *XIII Congrés d’història de la corona d’Aragó*, Ponències, 1990

_Josep F. López Bonet, “Les Ordinacions de Jaume II per a l’establiment de noves viles a Mallorca”, *Institut d’Estudis Baleàrics VI*, 1982

FIGURES CREANT BINISALEM

CAPÍTOL 19

[126] “Olkas, or The Common Mediterranean Past of the Aegean and the Black Sea”, @ GR Reporter, 18.06.2014

[127] Pere Niçard, *Retaule de Sant Jordi (vers el 1470)* Museu Diocesà de Mallorca, Wikimedia Commons

[128] Antoni Pons Pastor, *Historia del Reino de Mallorca*, vol. 5 (1970) p. 39

[129] Michael Wolgemut, “Danse Macabre” (1493) *Liber Cronicarum*, Alemanya, Wikimedia Commons

Creant la vila de Binissalem

Un mosaic de cent-cinquanta anys del Regne de Mallorca,
des del 1231

Pel que fa a les imatges, fotografies i il·lustracions: Atès que algunes fotografies, imatges i il·lustracions contingudes en aquesta obra han estat realitzades per tercers, la reutilització i difusió d'aquestes no està coberta per la llicència Creative Commons ni per cap altra llicència, per la qual cosa la seva utilització serà responsabilitat de la persona que en faci ús. En cas que un tercer trobàs que en aquesta obra s'ha fet un ús no autoritzat de les seves imatges, fotografies o il·lustracions pregam que es posi en contacte amb info@creantbinissalem.com per a la seva retirada o correcció.